

6. Schrijven in de Sowjetzone, DDR 1945 – 1949

LESMATERIAAL

LITERATUURGESCHIEDENIS VANAF 1945 TOT NU

Introductie

In dit werkblad ga je je bezighouden met de periode 1945-1949 in de DDR. In deze tijd staat de SBZ centraal, maar ook schrijvers zoals Bertolt Brecht en Stephan Hermlin. Je gaat in dit werkblad bezig met de functie van literatuur in deze tijd en past dit toe op de literatuur en het volkslied van de DDR.

ORIËNTATIE

Lees voor het beantwoorden van de vragen de hoofdstukjes onder het kopje '[Schrijven in de Sowjetzone, DDR 1945-1949](#)' in het naslagwerk literatuur op de website van het Duitsland Instituut Amsterdam (DIA).

1. Vanuit welke overwegingen kiezen veel schrijvers ervoor om zich na de oorlog in de Sovjetzone te vestigen?
2. Antifascistisch betekent letterlijk 'tegen het fascisme'. Het woord neemt een belangrijke plaats in binnen de communistische propaganda. Welke betekenis wordt er door de nieuwe communistische leiders van de SBZ aan gegeven?
3. Welke functie had literatuur in de SBZ? Noem hiervoor ook elementen van de antifascistische mythe.
4. Waarin verschilt de rol van literatuur in het oosten ten opzichte van de westelijke gebieden? Beschrijf ook hoe de verhouding tot de machthebbers in de oostelijke zones verschilt van die in de westelijke zones.

5. Wie was Bertolt Brecht en welke rol heeft hij gespeeld in de verspreiding van de antifascistische mythe?

„Das moderne Theater muß nicht danach beurteilt werden, wieweit es die Gewohnheiten des Publikums befriedigt, sondern danach, wieweit es sie verändert.“

6. Bovenstaand citaat is van Bertolt Brecht. Wat wilde hij met zijn theaterstukken teweegbrengen? En waarom wilde hij dat, denk je? Verbind dit met de heropvoeding van het Oost-Duitse volk door de Sovjetregering.

LEESOPDRACHT 1

Het volkslied van de DDR is in 1949 speciaal door Johannes Becher met het doel geschreven om volkslied van het nieuwe land te worden.

1. Er worden een paar toespelingen op de Tweede Wereldoorlog gemaakt. Welke zijn dat? Noem er twee.
2. Welke woorden vind jij typisch communistisch? Schrijf er vier op. En waarom vind je dat?
3. Beluister nu het volkslied in [dit YouTube-filmpje](#). In hoeverre onderstreept de muziek de tekst?
4. Wie is in Strophe 2 'des Volkes Feind'?
5. Vanaf ongeveer 1970 werd de tekst niet meer gezongen. Waarom? Of waarom denk je?

Nationalhymne der DDR (1949)

Komposition: Hanns Eisler

Text: Johannes R. Becher

Großer Chor des Berliner Rundfunks,
Solistenvereinigung des Berliner Rundfunks
Berliner Rundfunk-Sinfonie-Orchester;
Leitung: Helmut Koch

1. Strophe

Auferstanden aus Ruinen
Und der Zukunft zugewandt,
Laß uns dir zum Guten dienen,
Deutschland, einig Vaterland.
Alte Not gilt es zu zwingen,
Und wir zwingen sie vereint,
Denn es muß uns doch gelingen,
Daß die Sonne schön wie nie
Über Deutschland scheint.

2. Strophe

Glück und Frieden sei beschieden
Deutschland, unserm Vaterland.
Alle Welt sehnt sich nach Frieden,
Reicht den Völkern eure Hand.
Wenn wir brüderlich uns einen,
Schlagen wir des Volkes Feind!
Laßt das Licht des Friedens scheinen,
Daß nie eine Mutter mehr
Ihren Sohn beweint.

3. Strophe

Laßt uns pflügen, laßt uns bauen,
Lernt und schafft wie nie zuvor,
Und der eignen Kraft vertrauend,
Steigt ein frei Geschlecht empor.
Deutsche Jugend, bestes Streben
Unsres Volks in dir vereint,
Wirst du Deutschlands neues Leben,
Und die Sonne schön wie nie
Über Deutschland scheint.

LEESOPDRACHT 2

Stephan Hermlin (1915–1997) behoorde tot de schrijvers die er na 1945 bewust voor gekozen hebben om zich in Oost-Duitsland te vestigen. Hermlin heeft zich als zoon van Joodse ouders en overtuigd communist bij het verzet in Frankrijk aangesloten. Via allerlei omzwervingen vond hij uiteindelijk toevlucht in Zwitserland. In 1947 verhuisde hij naar de SBZ (de Russische bezettingszone). De DDR bestond toen nog niet. Later verdedigde hij de bouw van de Muur, maar in de jaren zeventig veranderde hij van mening en bekritiseerde hij het regime in de DDR, o.a. vanwege de *Ausbürgerung* van collega-schrijver Wolf Biermann. (Voor meer info over Biermann: zie duitseliteratuur.nl – [Tauwetterphase](#))

De opdrachten hebben betrekking op het gedicht ‘Terzinen’ in 1946 geschreven door Stephan Hermlin. Het is karakteristiek voor de tijd van de *Trümmerlyrik*.

1. In de naam *Terzine* zit het woord “drie” verborgen. Kijk naar de vorm van dit gedicht. Wat is een *Terzine*? Controleer [via deze website](#) of je definitie klopt.
2. Het gedicht stamt uit een gedichtencyclus met de titel *Die Erinnerung*. Lees het gedicht eerst globaal door. Om welke herinneringen (aan wie) gaat het hier, denk je?
3. Er worden twee namen van plaatsen genoemd: Plötzensee en Mont-Valérien. Zoek via internet op waarnaar deze namen verwijzen. Deze informatie kan je verder helpen bij het lezen van het gedicht.
4. Probeer nu inhoudelijk structuur aan te brengen in het gedicht. Behalve het rijm en de vorm kunnen je hierbij de (vlucht van) *Schwalben* (zwaluwen) en de mysterieuze *Geisterfahnenflug* (*Fahne* = vlag) verder helpen. Noem per twee strofen wat volgens jou hierin de kernwoorden zijn.
5. De ik-persoon klaagt of hij beklagt zich. Waarover gaat zijn beklag? (Denk aan de tijd waarin dit gedicht geschreven is. Het gedicht stamt uit 1946)

Terzinen

Die Worten warten. Keiner spricht sie aus.
Auf ihren Lidern eine Handvoll Nacht,
Ihr Haar wärmt Nest und Brut der Wintermaus.

Aus ihrem Säumnis ist mein Traum gemacht,
Mein langer Tag aus ihrer Endlichkeit.
Die Schwalben sind vom Winde überdacht.

Nur sie sind ganz allein im Fluß der Zeit,
Die Uhren schlagen ihre Namen fort,
Vermächtnis, Schwur und Mahnmal ungeweiht.

Der Regen wäscht aus Tafeln Wort um Wort,
Rinnt auf Mont-Valérien und Plötzensee.
Die Schwalben liegen in der Hand des Nord.

Ich weiß noch, wenn ich dann im Dunkel steh:
Den Blick voll Bläue, Hand und Atemzug,
Die Abende von lauem Gold wie Tee.

Die Unerschrockenheit, die sich betrug,
Als sei die nächste Woche schon gewiss,
Die Stadt erfüllt mit Geisterfahnenflug,

Mit Fahnen, die der Wind der Zukunft spliss².
Geknebelt mit Gesängen gingen sie
Dahin. Jetzt schmilzt ihr Fleisch vom Rattenbiss

Sechs Fuß tief in des Wartens Euphorie,
Wenn sich die Regensäulen auf sie lehnen.
Der Schwalbensturz allein vergisst sie nie,
Die langsam treiben unter den Moränen³.

² spliss (spleißen): splijten, delen.

³ Moräne: morene, steenmassa door gletscher meegesleurd.

Leestips

- Fallada, Hans (1947) *Jeder stirbt für sich allein* (Roman)
- Seghers, Anna (1949) *Die Toten bleiben jung* (Roman)
- Becher, Johannes (1946) *Heimkehr*
- Becher, Johannes (1948) *Volk im Dunkeln wandelnd*
- Brecht, Bertolt (1945) *Deutsche Satiren* (Gedichten)